

Lausunto mietinnössä Nimilainsäädännön uudistaminen OM 21/2017 esitetyistä perusteluista

Trasek ry ja Dreamwear Club ry kiittävät oikeusministeriötä mahdollisuudesta antaa lausunto Mietinnöstä nimilainsäädännön uudistamisesta.

Perustuslain 6 §:n 1 momentin mukaan ihmiset ovat yhdenvertaisia lain edessä. Tätä yleissäännöstä täydentää 2 momentin syrjäntäkielto, joka kieltää asettamasta ketään eri asemaan ilman hyväksyttävää perustetta muun muassa sukupuolen ja alkuperän perusteella. Tasa-arvolain 7 §:n 1 momentin 3 kohta täsmentää, että sukupuoleen perustuva syrjäntä kattaa myös sukupuolivähemmistöt.

Oikeusministeriön sarjassa Selvityksiä ja ohjeita 34/2014 *Seksuaali- ja sukupuolivähemmistöön kuuluvien perus- ja ihmisoikeudet Suomessa* ehdotetaan toimenpide-ehdotukseksi seuraavaa: "Nimilain ja väestötietojärjestelmästä annetun lain toimivuutta tulee tarkastella sukupuolivähemmistöön kuuluvien näkökulmasta". Asiaa on pohtinut myös Stm:n julkaisu *Sukupuolen oikeudellisen vahvistamisen edellytykset* 23/2015, jossa esitettiin kehittämisehdotuksenaan seuraavaa: "Olisi perusteltua arvioida, onko nimilainsäädännön sääntely selkeää, hallinnollisesti tarkoituksenmukaista ja yhtenäisiä käytäntöjä tuottavaa niissä tilanteissa, joissa henkilö haluaa muuttaa nimensä sukupuoli-identiteettiään vastaavaksi".

Lausuttavan mietinnön kohdalla on vaikea nähdä, että nämä tavoitteet toteutuisivat muissa kuin perinteistä käytäntöä noudattavissa nimenmuutostapauksissa. Kansainvälisestä näkökulmasta katsoen mietinnön taustoitus noudattaa hyvin konservatiivista linjaa, josta ollaan monissa maissa luopumassa tai jota ei ole niissä koskaan ollutkaan.

Ruotsin voimassa olevan nimilain perusteella on sekä aikuisen että lapsen mahdollista ottaa nimi, joka perinteisesti yhdistetään vastakkaiseen sukupuoleen. Uuden kesällä 2017 voimaan tulevan henkilönnimilain yksityiskohtaisissa perusteluissa korostetaan, että etunimien osalta on hyväksyttävää noudattaa omaksuttua sukupuolineutraalia etunimikäytäntöä. Myös Islannissa on vireillä lakiuudistus, joka väljentyisi etunimen sukupuolisidonnaisuutta. Useiden Euroopan maiden nimilaeissa etunimen sukupuolisidonnaisuudesta ei mainita mitään tai se on rajattu vain lapselle annettavaan nimeen.

Ruotsin nimilain muotoilu kertoo trendistä, johon suuntaan muuallakin sivistysvaltioissa pitäisi mennä. Myös muiden esimerkkimaiden muotoilut tukevat sitä, ettei sukupuolisidonnaisuus etenkään oman tahtonsa ilmaisemaan kykenevien ihmisten kohdalla ole enää asiaankuuluva menettely maailmassa, jossa syrjimättömyyden suoja on tunnustettu myös sukupuoli-identiteetiltään ja sukupuoli-ilmaisultaan monenlaisille ihmisille.

Mietintö olettaa perustelematta tai edes lausumatta oletusta varsinaisesti ääneen, että sukupuolia olisi vain kaksi. Tämä on kuitenkin karkea yksinkertaistus, eikä ihmisen juridinen sukupuoli välttämättä vastaa hänen sukupuolikokemustaan, kehonkuvaansa tai ulospäin näkyvää olemustaan. Sellaiselle, joka

ei koe olevansa yksiselitteisesti mies eikä nainen, juridisen sukupuolen ja etunimien muuttaminen tämän jaon puitteissa ei poista sukupuoliristiriitaa. Tällaisia, keskenään selvästi erilaisia ryhmiä ovat muun muassa muunsukupuoliset, intersukupuoliset ja transvestiitit. Kun henkilötunnuksesta ei selviä henkilön todellinen sukupuoli, väärin sukupuolitetun nimen ja henkilötunnuksen kaksinkertainen taakka käy kohtuuttomaksi.

Mietintö toteaa, että kyse on sellaisesta yhteiskunnan tulevaisuuteen ja arvoihin liittyvästä ratkaisusta, jonka voidaan katsoa olevan lainsäätäjälle kuuluvan harkintavallan piirissä. Samalla on kuitenkin muistettava, että lainsäätäjää sitoo myös syrjimättömyysvelvoite. Ehdotuksen mukaan enemmistöstä poikkeava sukupuoli-identiteetti kyllä aivan oikein olisi peruste ottaa etunimi, joka on vakiintunut muulle kuin hakijan juridiselle sukupuolelle, mutta tällainen tilanne olisi viranomaisen harkintavaltaan kuuluva poikkeus eikä samalla lailla henkilön itsensä tai hänen vanhempiansa päätettävissä oleva asia kuin jompaankumpaan valtasukupuoleen kuuluvan etunimi. Näin etu- ja sukunimilaki nyt edotetussa muodossaan kohtelisi miehiä ja naisia olennaisesti eri tavalla kuin eri sukupuolivähemmistöihin kuuluvia. Tältä osin ehdotus on selvästi tasa-arvolain 7 § vastainen.

Jo nykyisen lain aikana nimenmuutosta hakevan henkilön sukupuolikokemusta on pidetty sellaisena muuna erityisenä syynä, joka riittää poikkeamaan etunimen sukupuolenmukaisuudesta. Maistraattien käytännöt ovat kuitenkin kirjavia siitä huolimatta, että nimilautakunnan linja on jo vuosia ollut verraten johdonmukainen. Siksi jos vaatimus etunimien sukupuolenmukaisuudesta säilytetään, tämä käytäntö on syytä kirjata itse lakiin ja se on ulotettava paitsi aikuisiin myös alaikäisiin.

Alaikäisten osalta ehdotus on vielä vajavainen: Suomessakin on tapauksia, joissa jo alle kouluikäinen selvästi ilmaisee kuuluvansa eri sukupuoleen kuin mihin hänet on syntymässä määritetty. Omaa sukupuoli-identiteettiä vastaava etunimi on keskeinen osa lapsen kehitystä, ja tutkimusten mukaan pienenkin lapsen sukupuoli-identiteetti on varsin pysyvä silloin, kun se on määritetty hänen oman vakaan ilmoituksensa perusteella eikä pelkän käytökseen perustuvan ulkopuolisen arvion mukaan. Niinikään viimeaikaisten tutkimusten mukaan transsukupuolisten lasten kehitys vastaa täysin muiden lasten kehitystä, jos heidän annetaan jo varhain siirtyä elämään kokemansa sukupuolen mukaisesti. Käytännön elämän kannalta on huomattava, että nimen vaihtaminen kesken koulunkäynnin on merkittävästi haastavampaa kuin ennen esikoulun aloittamista. Tämä on syytä ottaa huomioon lain jatkovalmistelussa ja varmistaa, että myös nuorimpien lasten selvästi ilmaisema sukupuoli-identiteetti on riittävä peruste etunimien vaihtamiseen 44 §:ssä esitettyjen periaatteiden mukaisesti, joissakin tapauksissa vanhempien tahdosta riippumatta.

Ehdotuksessa on yritetty ottaa huomioon ne transsukupuoliset, jotka korjaavat sukupuoltaan kahden valtasukupuolen välillä. Heidänkin osaltaan ehdotus jää vajavaiseksi. 28 § 2 momentin 6 kohdan mukaan etunimenmuutoshakemus on maksuton, jos se tehdään juridisen sukupuolen muuttamisen yhteydessä tai sen jälkeen. Sukupuolenkorjausprosessi on Suomessa kuitenkin aikataulutettu niin, että ylivoimainen enemmistö transsukupuolisista muuttaa etunimensä vastaamaan sisäistä sukupuoltaan jo paljon ennen kuin juridisen sukupuolen muutos on mahdollinen. Niinpä nämäkin ihmiset joutuvat hakemaan nimenmuutosta maksullisena ja harkinnanvaraisena toimenpiteenä. Ei ole hyvän

hallintotavan mukaista, että hallinnollisen prosessin osat oletetaan tehtäväksi eri järjestyksessä kuin mihin ne on toisaalla säädetty.

Mietinnössä todetaan edelleen, että tarvetta luopua etunimien sukupuolisidonnaisuudesta vähentää se, että on olemassa useita etunimiä, jotka ovat käytössä vakiintuneesti molemmilla sukupuolilla ja ovat tästä syystä sukupuolineutraaleja. Samalla mietintöön sisältyvä lakiehdotus on kuitenkin kirjoitettu sellaiseksi, että se tosiasiallisesti ajan myötä vähentäisi sukupuolineutraalien nimien määrää. Sukupuolisidonnaisuuden säilyttämistä perustellaan edelleen sillä, että uudet etunimet ovat lähtökohtaisesti sukupuolineutraaleja ennen niiden käytön vakiintumista. Samoilla argumenteilla voidaan kuitenkin luontevammin perustella sukupuolisidonnaisuudesta luopumista.

Lisäksi on huomattava, että suomalaiset nimikäytännöt eroavat jonkin verran toisistaan. Suomenkielisessä etunimistöissä on, kuten mietinnössä todetaan, joukko nimiä, jotka ovat vakiintuneet käyttöön molemmille sukupuolille. Ruotsinkielinen etunimistö puolestaan on selvästi vahvemmin sukupuolittunut, saamen- ja romanikielisistä nimikäytännöistä tietoa on saatavilla vähemmän. Ehdotus asettaisi jo ennestään alisteisessa asemassa olevat sukupuolivähemmistöihin kuuluvat kansalaiset eriarvoisiksi sen mukaan, mikä heidän äidinkieltensä on. Herääkin kysymys, onko ehdotus tältä osin linjassa perustuslain 17 § kanssa.

Mietinnön mukaan etunimien sukupuolisidonnaisuutta pidetään sellaisenaan arvokkaana asiana, ja tässä mietintö viittaa kansalliseen perinteeseen. Perinteen merkitys onkin suuri, vieläpä suurempi kuin mietinnössä oletetaan. Sukupuolisidonnaisuudesta on säädetty vasta vuoden 1946 alusta voimaan astuneessa etunimilaisissa, mutta etunimet ovat olleet vahvasti sukupuolittuneita läpi koko historiallisen ajan, vaikkakin ennen lain voimaantuloa tiedetään esimerkiksi intersukupuoliselle lapselle annetun sekä miehen että naisen etunimi. Ei ole perusteita olettaa, että tilanne radikaalisti muuttuisi, vaikka tämä normi purettaisiinkin; sen sijaan vaatimuksesta luopuminen palauttaisi sukupuolivähemmistöille sellaisia vanhaastaankin jonkin verran käytettyjä oikeuksia, jotka vuoden 1945 etunimilaki poisti.